

КОРПОРАТИВНІ ПРАВОВІДНОСИНИ ЯК ВИД СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

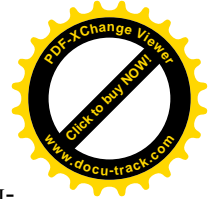
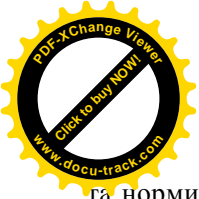
Васильєва В.А.,

старший науковий співробітник Івано-Франківської лабораторії з вивчення проблем корпоративного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва АПрН України, кандидат юридичних наук, доцент

На сьогоднішній день жоден із видів суспільних відносин не дістав такої кількості визначень, поглядів та дискусій, як корпоративні правовідносини і, відповідно, їх елементи суб'єктивні корпоративні права. На жаль, ми маємо ситуацію, коли науковці прагнуть навздогін законодавцю підвести теоретичне підґрунтя під сформовану нормативну базу з цього приводу або ж піддають критиці існуючі законодавчі визначення таких категорій, як корпоративне право та корпоративні права. Коло суспільних відносин, які за своїм предметом вважаються корпоративними, виникло в зв'язку з реформуванням економіки України, закріпленням в основоположних нормативних актах прав і свобод людини, в тому числі права на створення юридичної особи та права на зайняття підприємницькою діяльністю шляхом створення різного виду юридичних осіб.

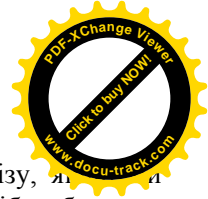
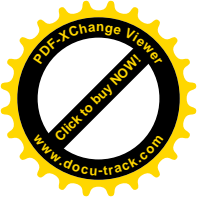
Для того, щоб окреслити предмет регулювання корпоративного права, необхідно обрати критерій, який дав би можливість встановити межі «відбору» суспільних відносин. Така мета має не тільки суто теоретичне значення. Вона дозволить проаналізувати предмет регулювання, його особливості, які, в свою чергу, дадуть можливість не тільки вийти на підгалузевий метод регулювання, а й максимально уніфікувати нормативне визначення корпоративних прав і забезпечать, адекватне таким суспільним відносинам правове регулювання.

Нині погляди науковців щодо поняття корпоративного права класифікуються за суб'єктивним критерієм. Їх можна звести до таких напрямів. Корпоративне право охоплює своїм регулюванням усі відносини, які виникають у зв'язку з створенням і функціонуванням юридичних осіб, включаючи внутріфірменні норми локального характеру, правила трудового розпорядку, звичаєві норми

та норми ділового обороту. Відразу ж слід сказати, що такий підхід створює інститут корпоративного права, який за своїм предметом регулювання підміняє цивільно-правовий інститут юридичних осіб, а це видається абсолютно недоцільним. У найбільш вузькому розумінні під корпоративним правом розуміють норми права, які регулюють правовідносини, що виникають у сфері створення та діяльності особливого виду корпорацій - акціонерних товариств. Виникає аналогічне питання - що нового принесе в метод регулювання цього виду суспільних відносин заміна терміна «акціонерне право» терміном «корпоративне право»? Найбільш поміркованою, але не безспірною на даний час видається третя точка зору, згідно з якою суб'єктом досліджуваних правовідносин є завжди корпорації. Такий підхід, у свою чергу, породжує, принаймі, два питання, на які необхідно дати відповідь. Це - які юридичні особи відносяться до корпорацій, і чи є цей критерій абсолютним (чи всі правовідносини, в яких беруть участь юридичні особи корпоративного типу, автоматично підпадають під предмет регулювання корпоративного права)? Позитивно відповідаючи на друге питання, ми наражаємося на ситуацію, коли правовідносини, які за своєю природою не є приватно-правовими, слід відносити до регулювання корпоративного права. Це, наприклад, відносини з обігу цінних паперів, зовнішньоекономічної діяльності, антимонопольного регулювання тощо, які за своєю природою є публічно-правовими. Подальший відбір суспільних відносин за таким критерієм приведе нас до окреслення та створення полісистемного комплексу правових норм, які за своєю природою є не тільки різногалузевими, а й різносистемними. Це є небажаним, хоча б з огляду на те, що корпоративне право набуде вигляду частини господарського (комерційного) права (і ми мимоволі станемо учасниками довготривалої дискусії «господарників» і «цивілістів») - це по-перше, а по-друге, рух у цьому напрямку призведе до заперечення того, що корпоративні відносини є цивільно-правовими (що не заперечується жодним із дослідників цього питання).

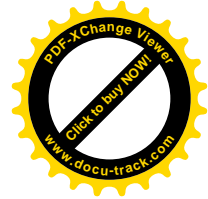
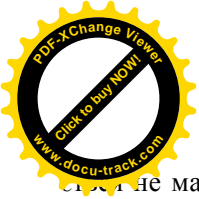
Для з'ясування питання про те, які юридичні особи слід вважати корпораціями, і, відповідно, учасники яких саме юридичних осіб набувають корпоративних прав, не зайвим було б звернутися до поняття корпорації. Воно не є однозначним у законодавстві та

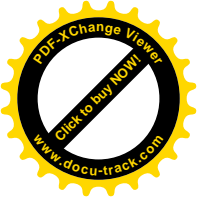
правовій науці України. Але нам не уникнути аналізу, хочемо з'ясувати, учасники яких саме юридичних осіб набувають корпоративних прав. Традиційно, до юридичних осіб корпоративного типу відносять підприємства, які володіють такими ознаками: союз осіб; наявність складочного капіталу; спільна мета.

Якщо названі ознаки вважати необхідними і в сукупності достатніми для віднесення утворення до корпорації, то за чинним законодавством такими слід вважати всі види товариств, кооперативи, фермерські господарства, громадські організації тощо. Безперечно, що зразу ж впадає в око те, що в одному переліку опинилися юридичні особи прибуткові та неприбуткові, а з іншого боку, поза переліком залишилася така організаційно-правова форма, як приватне підприємство. Така ситуація примушує нас або вводити додаткові критерії для розмежування відносин за суб'єктною ознакою, або дещо змінити підхід чи взагалі відмовитися від нього.

І ось тут не завадить ще раз повернутися до мети дослідження, а саме до аналізу нового виду суспільних відносин, що заявили про своє існування в зв'язку з реформуванням економічних відносин у суспільстві та пошуку правових засобів, які можна застосувати для регулювання суб'єктивного корпоративного права. Наведемо приклади, які дещо змістять акценти на предмет дослідження. Так, помирає засновник приватного підприємства (його вищий орган управління), який був і директором підприємства. Майно, що ним вносилося як внесок до статутного фонду, належить підприємству на праві власності. Вищого органу управління підприємство не має. Разом із тим, частина повноважень: прийняття рішення про внесення змін та доповнень до статуту, припинення діяльності, призначення директора тощо - можуть бути ухвалені тільки вищим органом - засновником і ніким іншим. Хто вправі реалізувати повноваження, що належали засновнику? Чи входить майно вказаного підприємства до спадщини? За чинним законодавством - ні, оскільки його власником є підприємство (юридична особа), яка розглядається як самостійний суб'єкт права власності і її існування не обмежується існуванням засновника. Вирішити цю проблему існуючими правовими засобами неможливо, і тільки категорія суб'єктивного корпоративного права дозволяє врегулювати ці відносини, а саме - успадкову-

Не майно (воно належить юридичній особі), а корпоративне право, що належало засновнику стосовно підприємства. При цьому власник майна залишається незмінним - юридична особа. Інший приклад. Один із членів подружжя під час шлюбу створює приватне підприємство. Внаслідок ділових здібностей засновника підприємство розвивається, реалізовує проекти, отримує прибуток. Через деякий час дружина засновника звертається з позовом про розірвання шлюбу і заявляє вимоги на половину майна підприємства, стверджуючи, що воно було придбане під час подружнього життя [1]. Знову ж таки, тільки категорія суб'єктивного корпоративного права в змозі за допомогою вже існуючих правових засобів вирішити даний спір. Перелік таких прикладів можна продовжувати, і вони стосуються не тільки приватних підприємств, а й інших організаційно-правових форм юридичних осіб. Таким чином, ми можемо констатувати, що при створенні юридичної особи як похідного суб'єкта цивільних відносин, між засновником та юридичною особою виникають особливі правовідносини. Їх сутність, незалежно від того, хто є засновником - фізична чи юридична особа, полягає в праві першого визначати волю створеної особи з метою реалізації власних суб'єктивних прав. При такому розумінні юридична особа розглядається як допоміжна правова категорія, що опосередковує волевиявлення засновника (засновників), пов'язане з реалізацією належних їм суб'єктивних прав шляхом вступу юридичної особи у правовідносини з необмеженим колом третіх осіб. Поза засновниками волевиявлення юридичної особи не здійснюється. За кожною її дією простежується інтерес засновника (засновників) та його волевиявлення, спрямоване на реалізацію власного інтересу. Юридична особа завжди підпорядкована меті, визначеній засновниками. Саме в цьому - меті та змісті діяльності юридичної особи полягає реалізація суб'єктивного права засновника. У зв'язку з тим, що юридична особа створюється в результаті реалізації засновницьких прав інших суб'єктів і з метою, яка ними визначається, вона завжди буде залежна від засновника, незважаючи на те, що, з точки зору цивільного права юридична особа та її засновник - окремі, самостійні суб'єкти правовідносин. Отже, ми можемо констатувати існування постійного особливого суспільного зв'язку між засновником та юридичною особою, для позначення якого і за-

стосується термін «корпоративне право». А корпоративні правовідносини - це врегульовані нормами права суспільні відносини, які виникають між засновником (учасником) юридичної особи і самою юридичною особою в результаті реалізації ним засновницьких прав. Організаційно-правова форма створеної юридичної особи не буде впливати на факт існування корпоративного зв'язку, а тільки визначати зміст корпоративних прав того чи іншого суб'єкта корпоративних відносин. Наприклад, при створенні підприємницьких юридичних осіб перше місце відводиться майновим корпоративним правам, а якщо йдеться про створення неприбуткової організації - визначальними є корпоративні права немайнового характеру. Юридичним фактом, в результаті якого виникає суб'єктивне корпоративне право, є момент створення юридичної особи. До цього часу всі відносини між засновниками юридичної особи, незалежно від її майбутньої форми, будуть договірними. Отже, суб'єктивне корпоративне право - це право особи, що виникає внаслідок реалізації свого засновницького права і шляхом створення юридичної особи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Дзера О.В.* Розвиток права власності громадян в Україні. - К., 1996,- 136 с.